

ਜਮਾ ਕਰਤਾ :-

ਨਿਰਮਲਜੀਤ ਕੌਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਲੜਕੀਆਂ,
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ (1937 ਈ. ਤੋਂ 1973 ਈ.)

ਜਨਮ - 23 ਜੁਲਾਈ 1936

ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ - ਬੜਾ ਪਿੰਡ, ਸਿਆਲਕੋਟ
(ਪਾਕਿਸਤਾਨ)

ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ - ਪੰਡਿਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ

ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ - ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੀ

ਰਚਨਾਵਾਂ:- ਗੀਤ, ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ,
ਜ਼ਖਮ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਆਰਤੀ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦਾ ਜਨਮ 23 ਜੁਲਾਈ 1936 ਈ. ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਬੜਾ ਪਿੰਡਾ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਖੇ, ਪਟਵਾਰੀ ਪੰਡਿਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪਾਲ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਵੀਂ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥੀ ਅਕਤੂਬਰ 23, 1937 ਈ. ਮੰਨੀ ਗਈ 1947 ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬਟਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ, ਪੌਦਿਆਂ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਖਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਰਾਮਲੀਲਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਰਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਦਸਵੀਂ 1953 ਈ. ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਐੱਫ. ਐੱਸ. ਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਰਿੰਗ ਯੂਨੀਅਨ ਕ੍ਰਿਸਟਿਅਨ ਕਾਲਜ, ਬਟਾਲਾ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਡਿਗਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐੱਸ. ਐੱਨ ਕਾਲਜ, ਕਾਦੀਨ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀਆਂ ਲਈ ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਲਾਨਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਡਿਗਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਬੈਜਨਾਥ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਟਿਆਰ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮੈਨਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨਾ ਨਾਮਕ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ।

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦਾ ਵਿਆਹ 5 ਫਰਵਰੀ 1967 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਰੂਣਾ, ਕਿਰ ਮੰਗਿਆਲ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ।

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸੀ। ਉਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ ਮਿਹਰਬਾਨ (ਅਪ੍ਰੈਲ 12, 1968) ਅਤੇ ਪੂਜਾ (ਸਤੰਬਰ 23, 1969), ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮਈ 1972 ਈ. ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਪੁਰੀ ਕੈਲਾਸ਼ ਪੁਰੀ ਨੇ ਉੱਥੇ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਕਾਫੀ ਅਯੋਜਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਭ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਯੋਜਨ ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਪੁਰੀ ਨੇ ਲੰਡਨ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਅਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਜਿਵੇਂ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ, ਕੁਲਦੀਪ ਤੱਖਰ, ਤਰਸੇਮ ਪੁਰੇਵਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ।

ਉਨਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਬੀ. ਬੀ. ਸੀ 'ਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਤੇ ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਆਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਨੀਂਦ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਤੜਕੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਅਨੀਂਦਰੇ ਹੀ ਸਕੈਚ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦਿਨਚਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ।

ਸਿਹਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਅਰੂਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸੈਕਟਰ-16 ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹਸਪਤਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਟਾਲਾ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਕਿਰ ਮੰਗਿਆਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਹੀ 6 ਮਈ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ, ਉਹ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਏ।

ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਰਥ ਉੱਤੇ

ਜੀ ਕਰਦੈ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵਾਂ ਨੀ,

ਕਾਇਰਤਾ ਦੇ ਦੱਮਾਂ ਦਾ

ਪਰ ਕਿਥੋਂ ਦਿਆਂ ਕਿਰਾਇਆ ਨੀ ।

: ਸਿਦ ਕਮਾਲ ਸਟਾਲੀ

ਰਚਨਾਵਾਂ

- ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਪਰਾਗਾ, 1960
- ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰੋ, 1963
- ਗਜ਼ਲਾਂ ਅਤੇ ਗੀਤ
- ਆਰਤੀ, 1971
- ਲਾਜਵੰਤੀ, 1961
- ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ 1962
- ਲੁਣਾ 1965
- ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੈਂ 1970
- ਸੋਗ

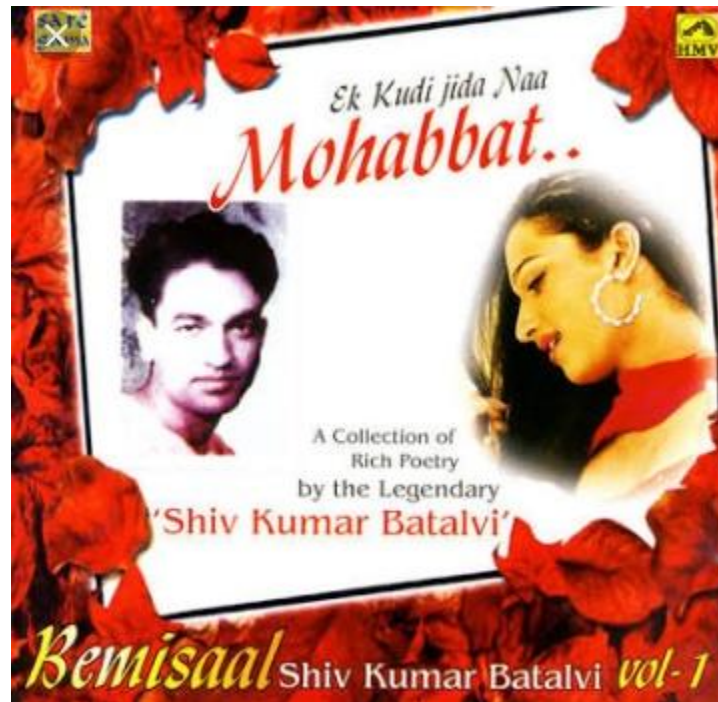
ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਲੂਣਾ' ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਲੂਣਾ ਦਾ ਪੱਖ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਲੂਣਾ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਰਚੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਲੂਣਾ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ ਬਣੀ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ

- ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਪਰਦੇਸੀ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਗੀਤ ਵਜੋਂ ਗਾਈਆਂ।
- ਨੁਸਰਤ ਫਤਿਹ ਅਲੀ ਖਾਂ ਦਾ ਗਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ (ਮਾਏ ਨੀ ਮਾਏ) ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਾਕਾਰ ਹੰਸ ਰਾਜ ਹੰਸ ਦੀ ਕੈਸਟ 'ਗਮ' ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸੀ।

* 2005 ਵਿਚ ਇੱਕ ਕੈਸਟ 'ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜੀਦਾ ਨਾਮ ਮਹੱਬਤ' ਵੀ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਅਵਾਰਡ

1. 1965 ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਅਵਾਰਡ' ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਲੂਣਾ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
2. 2017 ਵਿਚ ਉਡਤਾ ਪੰਜਾਬ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਗਾਏ ਗਏ ਗੀਤ 'ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜੀਦਾ ਨਾਮ ਮਹੱਬਤ' ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਲਿਖਤੀ ਦਾ ਅਵਾਰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
3. ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ 'ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ' ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

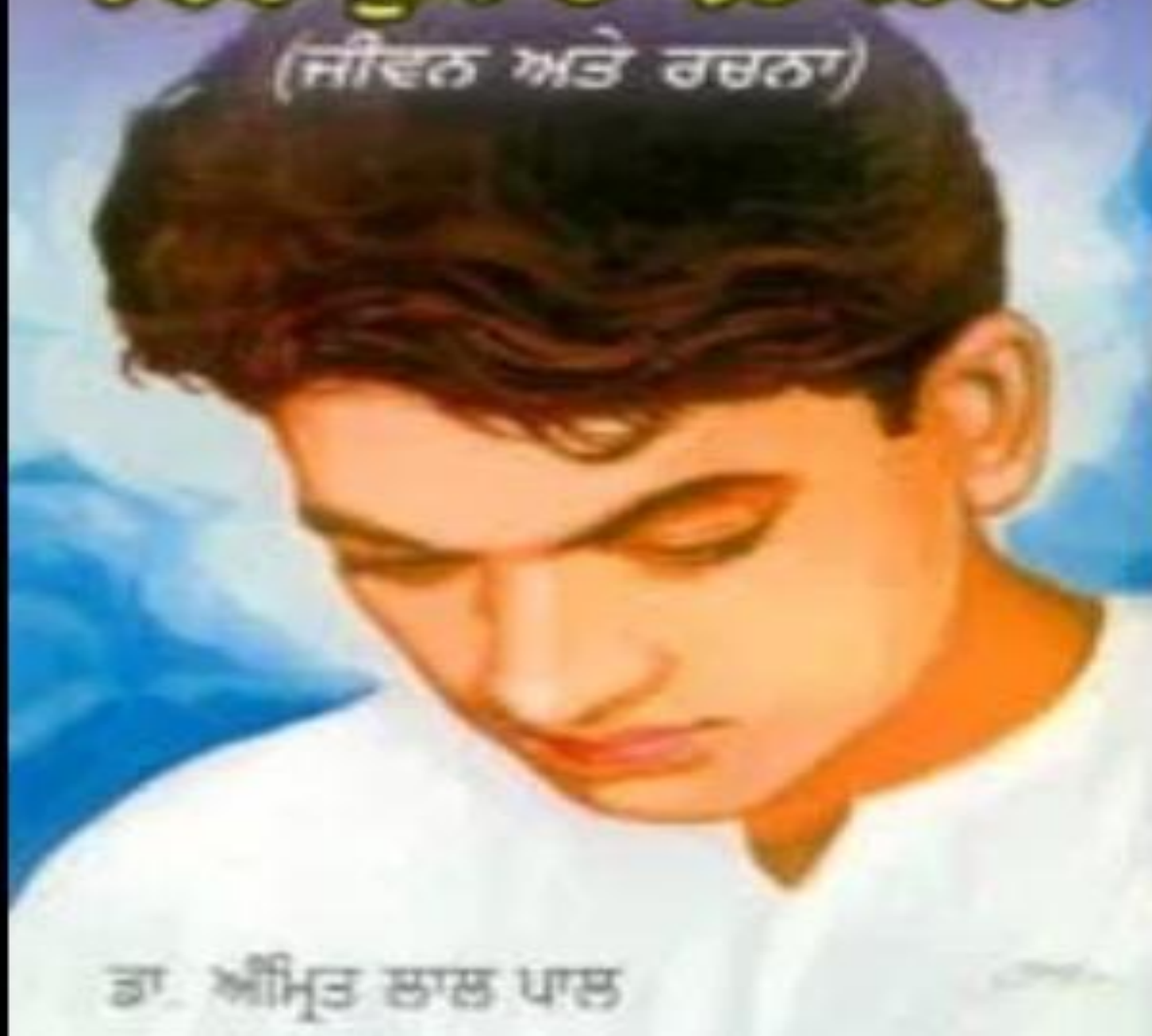

ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਸੁਲਫ਼ਾਨ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

(ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਰਚਨਾ)

ਡਾ. ਅਮ੍ਰਿਤ ਲਾਲ ਪਾਲ

ਗੀਤ

ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚਲੀ ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਇਹ ਪੀੜ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਕੋਸੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਟਕੋਰ ਨਾਲ ਮੱਠੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਨਾਇਕ ਆਪਣੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਜੱਗ ਜ਼ਾਹਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਉਸਦੀ ਅੰਤਿਮ ਇੱਛਾ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਵਿ ਪਾਤਰ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭੇਰੇ ਤੋਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤਿਤਲੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਲ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪੰਛੀ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪਲੰਘ ਨਹੀਂ ਡਰਿੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਬਿਰਹਾ ਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੰਨਵਾਦ

